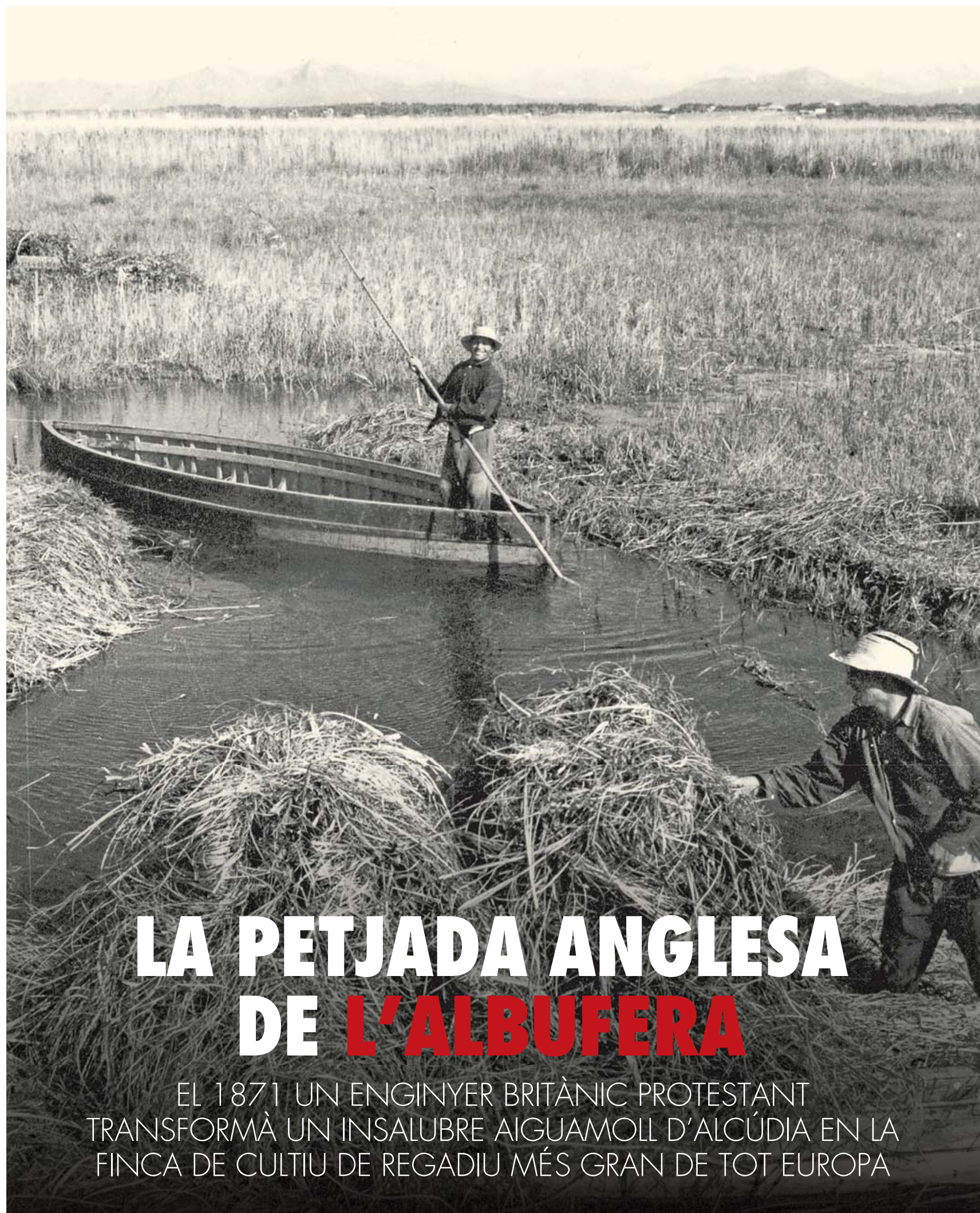

aradiumenge

LA PETJADA ANGLESA DE **L'ALBUFERA**

EL 1871 UN ENGINYER BRITÀNIC PROTESTANT
TRANSFORMÀ UN INSALUBRE AIGUAMOLL D'ALCÚDIA EN LA
FINCA DE CULTIU DE REGADIU MÉS GRAN DE TOT EUROPA

ELS ANGELESOS QUE SALVAREN L'ALBUFERA D'ALCÚDIA

A final del segle XIX l'actual parc natural es convertí en la finca de cultiu de regadiu més gran de tot Europa gràcies a un enginyer britànic, qui, imbuït pel seu credo protestant, es proposà treure Mallorca de la pobresa

TEXT

Antoni Janer Torrens

// E

l segle XIX els anglesos ens canviaren el paisatge i ens ajudaren a prosperar econòmicament. Després, però, foren ignorats completament". Qui ho afirma

és l'investigador pobler Pere Perelló, autor del llibre *La presència anglesa a la Gran Albufera del nord de Mallorca (1863-1896)*, publicat per Gràfiques Gelabert el 2015. Avui el topònim 'pont dels Anglesos', entre el port d'Alcúdia i Can Picafort, és un dels pocs vestigis que recorden els antics propietaris d'unes terres declarades parc natural el 1988 i que avui són compartides per tres municipis: Alcúdia, sa Pobla i Muro.

El miracle de l'Albufera té un nom propi: l'anglès John Frederic La Trobe Bateman, més conegut com a Bateman. Era un prestigiós enginyer amb projectes arreu del món. Un dels més importants va ser la canalització d'aigües potables a la ciutat de Manchester (1848-1877). "El 1862 –assegura Perelló–, durant un dinar de negocis a Barcelona, sentí a parlar del pla de dessecació de l'Albufera de Mallorca. No dubtà ni un segon a comprar les concessions d'aquell pla que tenien dos compatriotes seus. Llavors el govern reial d'Isabel II, més centrat a invertir en altres qüestions, preferia vendre a empresaris les concessions de qualsevol obra pública".

La dessecació de l'Albufera havia estat impulsada a final del segle XVIII per la Societat d'Amics del País de Mallorca. "Eren entitats –recorda el pobler– que havien nascut a tot Europa arran de la Revolució Francesa amb la voluntat de posar en pràctica les seves idees il·lustrades. I una d'elles era la salubritat dels espais públics". Aleshores l'Albufera era un aiguamoll enorme –ja els sarraïns, abans de la conquesta, en deien *al-buhāira*, 'estany del prat'. Els torrents de Sant Miquel i de Muro no arribaven a la mar; s'aturaven en un prat, on les aigües s'estancaven i eren focus d'infeccions. El 1850 Alcúdia ja havia estat a punt de ser despoblada per les febres grogues. El mateix problema tenien al prat de Sant Jordi de Palma, que havia començat a ser dessecat el 1845 per l'enginyer holandès Paul Bouvy.

Filantrop

L'interès de Bateman per l'Albufera responia a una qüestió filantròpica. "Era –apunta Perelló– molt religiós. Venia de família dels primers anglicans contraris de Roma que anaren per Àfrica a predicar. Per a ell Mallorca també era com Àfrica, un territori salvatge que no estava civilitzat. Com

a ciutadà de la primera gran potència mundial de l'època, se sentia amb l'obligació moral de treure la nostra illa de la pobresa i de revelar-nos la paraula de Déu".

El 1862 Bateman constituí la New Majorca Land Company, coneguda entre els locals com 's'Empresa'. Les obres durarien nou anys, fins al 1871. En un primer moment donaren feina a uns 1.500 jornalers, arribats de tots els punts de Mallorca, però també de Menorca i Eivissa. "Guanyaven –diu l'investigador– tres vegades el jornal que es pagava aleshores. Aquells homes no es podien avenir del tracte que rebien dels anglesos. Fins i tot tingueren a la seva disposició un hospital".

La dessecació de l'Albufera no implicava buidar-ne tota l'aigua. "Es tractava –recorda Perelló– de conduir-la cap allà on es volia mitjançant la construcció de canals, síquies i pontarrons. També s'hagué de dur l'aigua dels torrents cap a la mar a través d'un gran canal. Aquella va ser l'obra d'enginyeria civil mai feta aleshores a les Balears, gràcies a la qual s'aconseguí la finca de cultiu de regadiu més gran d'Europa. Es dessecaren 2.300 quarterades, més del doble del que ocupa avui el parc nacional".

Al principi, com a home de confiança, Bateman tenia Wilhem Green, que s'establí a Alcúdia i sa Pobla amb set famílies britàniques més. A banda

d'enginyer civil, Green era pastor protestant. El seu proselitisme li duria problemes. "Anava d'amagat –diu l'estudiós– per tots els pobles a repartir almoïna i bíblies protestants. Els rectors, tanmateix, el descobriren i el tractaren d'heretge". Així, es posaren a requisar totes les seves bíblies i els doblers que havia repartit entre els malalts i els més pobres. Consideraven que aquells doblers havien de ser per a l'Església apostòlica i romana".

El 1869, per apaivagar els ànims, des d'Anglaterra, Bateman decidí substituir Green per un altre enginyer, Henry Waring. "Era –apunta el pobler– un tècnic que no donava tanta d'importància a la religió. Va saber tenir mà esquerra amb els polítics de l'illa". Els primers anys a l'Albufera s'hi semblava civada, que compraven els francesos per alimentar els cavalls a la guerra francoprussiana. Al cap de poc temps, però, les aigües tornaren salades. Per poder salvar el conreu d'aquelles terres, s'hagué d'agafar aigua dolça de la font de Son Sant Joan, a prop de Can Picafort. Així, es construí un canal de reg, de més de 40 quilòmetres, que en facilità la distribució.

Waring, tanmateix, no tenia prou gent per conrear tots aquells terrenys. Per captar treballadors, el 1876 obrí dues colònies, que encunyarien moneda pròpia. Com a incentius, tenien l'exempció d'impostos i la possibilitat de no fer el servei militar. La colònia més gran va ser Gatamoix, prop de

l'actual gruta de Sant Martí. Acol·lí unes 200 persones, procedents principalment de Pollença. L'altra, més petita, era sa Vileta, coneguda com Cas Fusteret, a uns dos quilòmetres de sa Pobla, a la carretera de Muro. Les seves prop de quaranta places foren ocupades per gent d'Alaró i Consell.

Enmig d'aquell paratge buferer, Waring també hi obrí una de les primeres fàbriques de paper de Mallorca, que emprava el canyet com a matèria primera. "Durant anys –detalla Perelló– els anglesos exportaren canyet al seu país i els vaixells en tornaven carregats de carbó". Aquelles obres de l'Albufera serien presentades a l'exposició Universal de París del 1878, set anys després de la seva finalització.

Decadència

El 1885 la New Majorca Land Company passà a ser gestionada pel fill petit (el novè) de Bateman, Lee. Desembarcà a Mallorca a 24 anys de la mà de l'esposa, Beatriu. Tingueren tres cases: a Palma, a l'Albufera i a sa Pobla, al carrer de la Muntanya. "Ella –diu l'investigador– era una persona molt culta, duia vestits de París i Londres, parlava francès i tocava el piano. Això li despertà l'animadversió de les dones benestants del Círculo Mallorquín de Ciutat. Llavors es creà un clima hostil contra aquells nous gestors. No els deixaven fer res. Fins i tot, per ser acceptats entre la població, es convertiren al catolicisme. Fou inútil. Com que no feien cas al seu fill, Bateman va haver de venir més d'una vegada des de Londres per posar ordre".

El 1889, havent mort el pare, Lee quedà com a únic propietari de l'Albufera: "Llavors Joaquim Gual de Torrella, marit de Villalonga Zaforteza, antiga propietària de les terres de Sant Martí, li començà a muntar plets. No estava d'acord amb les indemnitzacions que havien rebut el 1862 de Bateman arran de l'expropiació". Finalment el 1890, de manera molt sospitosa, el Tribunal Superior de Justícia donà la raó a Gual de

Torrella: "Hi ha una foto del dia que es donà a conèixer la sentència. El terratinent mallorquí apareix dinant a Petra amb els membres del tribunal que l'havien declarat guanyador del plet. Allò va ser molt fort".

La sentència estipulava que Lee havia de pagar a Gual de Torrella 250.000 pessetes d'indemnització per l'expropiació de les seves terres. El 1892 el fill petit de Bateman, incapaç de pagar, ja abandonava Mallorca i el 1896 Gual de Torrella adquiria tota l'Albufera: "Amb ell s'esborrà la memòria dels anglesos en aquelles terres. Malgrat les importants obres hidràuliques que emprengueren, no estava ben vist parlar de l'amo anterior".

Després de la Guerra Civil, Gual de Torrella venqué una part de l'Albufera a l'empresari inquer Jaume Ensenyat, que s'associà amb Joan Gili. Amb el *boom* turístic, ambdós començaren a aixecar hotels a la zona compresa des del pont dels Anglesos fins a Alcúdia. El 1981 Gesa inaugurava al cor de l'espai natural la central tèrmica del Murterar –des del 1958 ja en tenia una funcionant arran de costa. Atent a aquells moviments hi havia Joan Mayol, membre fundador el 1973 del grup ecologista GOB: "Sorprenentment el moviment conservacionista veié aquella infraestructura com un mal menor. Es creia que la seva construcció impediria el desenvolupament turístic de la zona".

El 1986 des d'Icona (Institut per a la Conservació de la Naturalesa) s'animà les institucions insulars a comprar l'Albufera. "Gabriel Cañellas, president popular del Govern balear –assegura el biòleg– estava gelós de Jeroni Albertí, d'UM, que presidia el Consell de Mallorca. No volia que intervingués en la compra. Així, finalment el Govern n'adquirí dues terceres parts i l'Estat una tercera. En total, eren 17.000 hectàrees". El 1988 ja arribava la seva protecció com a parc natural. Mayol en fou el seu primer director: "Tenint en compte la febre constructora de l'època, va ser com un miracle que poguéssim conservar tantes hectàrees". ●

•
*L'Església
veié amb
mals ulls el
protestantis-
me d'aquells
enginyers
estrangers*
•

Un rebost en temps de guerra

El 1900 Gual de Torrella, sent el nou propietari de l'Albufera, arrendà la finca a una empresa valenciana perquè hi començàs a conrear arròs. Es volia assegurar, així, la seva rendibilitat. La tradició arrossera a l'actual parc natural ha estat estudiada per l'investigador murer Miquel Àngel Tortell al llibre *Conreu de l'arròs i l'explotació de l'Albufera de Muro i sa Pobla* (Cas s'Artiller, 2018). "Al cap d'uns anys –assegura– hi hagué el que es coneix com una plena de mar: entrà aigua de la mar i tots els cultius tornaren salabrosos, de manera que es perdé bona part de la collita".

El 1908 els valencians abandonaren l'Albufera i començà una època de minifundisme. "La gent –continua Tortell– es posà a comprar o llogar quartons [un quartó són 1.775 m²]. Continuaren conreant principalment arròs, però també faves, ordi, civada, moniatos, carabasses o alfals. Amb aquests cultius, l'Albufera es convertí en un autèntic rebost per mitigar la fam que hi hagué després de la Guerra Civil". A final dels cinquanta la finca seria explotada per uns empresaris hongaresos, que arribaren amb una maquinària molt sofisticada. Tanmateix, al cap de cinc anys feren fallida i abandonaren l'illa.

Aquells anys Mallorca ja estava abduïda pel *boom* turístic i una filera d'hotels havia començat a colonitzar la costa de l'Albufera. "Llavors –assegura l'investigador– es decidí que l'aigua dolça de la font de Son Sant Joan, a prop de Can Picafort, es destinàs a abastir la planta hotelera de la zona. Allò va fer molt de mal al conreu de l'arròs, que necessita grans quantitats d'aigua dolça".

Avui, al parc natural de l'Albufera encara hi ha un centenar de petites parcel·les que pertanyen a particulars i que continuen conreant arròs –popularment es coneixen com a parcel·les de vela per la seva forma. Des del 2011 l'empresa familiar Grif SAT es dedica a comercialitzar el preuat aliment amb la marca Arròs Grif. A l'Albufera també es continuen pescant anguiles, un peix típic de la gastronomia pobra i murera. "Es fa –recorda Tortell– amb permisos especials i seguint la pesca tradicional, és a dir, amb un gambaner, sense hams".

Al seu llibre Tortell ha recollit més de 500 termes del llenguatge nascut a redós de l'Albufera: "La manera de parlar dels poblers i dels murers no es pot entendre sense el nostre passat albuferer". Molts d'aquest termes tenen sobretot referències arrosseres. Es diu: "Quan perds de vista el campanar de Muro, l'arròs brut ja no és bo". També hi ha el crit de guerra "Arròs!" o la interjecció "Hi ha hagut arròs!", per al·ludir a una brega forta. D'altra banda, a sa Pobla i a Muro un torcaboques o un pedaç encara és conegut com un canyom o un canyemet, en al·lusió a la planta herbàcia tan abundant a l'Albufera.

Família plantant arròs devers el 1958.

Arxiu Joan Llabrés

